

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Osztályozás

Tárgy

665(09)

Hely

Idő

"18/19"

Személy

Szerző: *U. V.*

Cím: *Amikor még repceolaj égett a pesti utcákon*

Forrás: *Esti Kurir*

(Hely)

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

AMIKOR MÉG REPCEOLAJ ÉGETT A PESTI UTCÁKON...

„Sötét képek” a „természetes elsötétítés” korából

Száznegyvenöt éve annak, hogy első ízben gyújtak fel Budán az utcai lámpák, abból az alkalomból, hogy a nagyszombati egyetemet ide helyezte át Mária Terézia.

Igen elhanyagolt városka volt még Buda abban az időben. Nem csoda, ha a királynő nem cserélte fel lakhelyét s a fényes Bécsben maradt továbbra is, ígérete ellenére.

Hajdani fénye régen megfakult, jelentősége összezsugorodott Pozsony mellett, mely az ország első városa lett. Lakosságának száma szerint is a harmadik helyre szorult, mert legnépesebb volt Pozsony 28.737, a második Debrecen 25.747, s a harmadik Buda 22.019 lakóval.

Pestet Szeged is megelőzte, mert az akkori Pest az ötödik városunk volt tizenháromezer lakossal.

Buda igénytelen népessége nem is vágyódott kivilágított utcák után. Rácul beszélő szőlősgazdákból, hajósokból, halászból, szegény földművesekből és német iparosokból állt a lakossága nagyobb részben. Ezer fűlőtt közül négyszázhatvan napszámos volt, magyar meg, különösen nemes úr, alig lakott akkor Budán. Pesten is kevés, hiszen aki tehetett, az udva fényénél sütkérezett — Bécsben.

Ilyen viszonyok közé került a nagyszombati egyetem. Mindenki tudta, hogyha Buda csak némiképen méltó akar is lenni az ország nagyjelentőségű intézményéhez, teljesen át kell alakulnia. A város vezetősége ugyan nem mutatott valami nagy lelkességét az áldozatok meghozatalára, de a felsőbbség parancsa előtt kénytelen volt meghajolni.

Kövezeteket, vízvezetékét csináltatott, a löporraktárt ki-telepítette a főtemplom közeléből és utcai lámpákat állított fel. Ezek az első utcai lámpák azonban igen szerény világítóeszközök voltak még.

Bádognál készültek, kanóc égett bennük s ez az olajmészes csak igen gyenge fényt tudott terjeszteni a sötét, budai éjszakában.

Az első pesti lámpák

Pesten csak tizenhárom évvel későbbben gyújtak ki az első utcai lámpák. Pestet azonban nem a királyi akarrattól kormányzott hatóságok fejlesztették, sőt azt lehet mondani, hogy ez a város fejlődésének első nagy lépéseit az uralkodó, II. József akarata ellenére tette meg dacosan és fiatal erővel.

A város szerencsés fekvése, kereskedelmi, gazdasági ereje lendítette fejlődési útjára s

bar a császár Pest fejlesztését nem találta kívánatosnak, nehogy vetélytársa lehessen majdan Bécsnek, az igyekvő Pest szembeállott a császári intellemmel.

Nem lenne kívánatos, — írta a császár —, hogy Pest házakkal még jobban megnagyobbítsák és megtoldassák. — De azért a város hatalmas fejlődésnek indult máról holnapra. A nagyszabású fejlődést aztán mihamarab követte az utcák világítása is.

Egyelőre háromszáz lámpát készíttettek a bádogocéhhez, amelyek 1790 január elsejének éjszakáján gyúlnak ki első ízben.

A külföld nagy városai sokkal előzték meg a mi fővárosunkat. Párizsban 1558-ban gyújtották meg az első utcai lámpákat, de rendszeres utcai világítás is volt itt már 1667 óta.

Addig, ha a hold nem süttött, a lakosság felsőbb parancsra mécesest égetett lakása ablakában, aminek az utcán szűrődő fénye pótolta az utcai világítást.

Bécs már 1687-ben utánolta Párizs példáját. London

pedig, amely hihetetlenül piszkos és egészségtelen fészkes volt, 1680 körül már világitotta utcáit.

Az éjszakai világítás hiányát természetesen Buda és Pest hatóságai is igen régen érezték. A közbiztonság nagyon kezdetleges volt még, s a verekedőket, tolvajokat, utonállókat szinte csábította a bűnrre az éjszaka sötétje. Buda és Pest vezetősége az utcák világítása helyett azonban egyszerűbb megoldást választott.

Egy Pesten, 1715-ben hozott tanácsi határozat meg-hagyja, hogy: „esti harangozás után nyáron kilenc, télen pedig nyolc órán túl senki az utcán ne találtassék, mert különben az ilyenek haladéktalanul bekísértetnek és galimatással megbűntetnek. Aki pedig éjszaka kénytelen hazamenni, annak megparancsoltatik, hogy égő gyertya, vagy lámpás nélkül ne találtassék!”

Ez a kupaktanácsi bölcsesség azonban természetesen minden fejlődést lehetetlenné tett és nem is maradhatott érvényben tovább, csak addig, amíg Pestnek mindössze

2600 lakosa volt. Egy fejlődő, terjeszkedő várost nem lehet este nyolcokor lefektetni, hogy ezzel a világítás és a rendőrtartás költségeit megtakarítsa magának.

Ki is alakult csakhamar a lámpahordó gyerekek intézménye, akik egy-két krajcárért a zegzugos, rosszul, vagy sehogyan sem kövezett, pocso-lyás utcákon hazakísérték éjszakák idején azokat a pesti polgárokat, akik a kelleténél tovább maradtak el hazulról.

A gazdagok előtt meg saját cselédségük hordta a lámpát, vagy a fáklyát. A lámpahordó gyerekek intézménye azonban még sokáig megmaradt és a lassan fejlődő utcai világítás mellett még a XIX. század elején is találkozunk velük Pesten.

A ragályt terjesztő újítás...

A pestiek meg voltak elégedve a közvilágítással és — tényleg — törődtek is azzal. A háromszáz utcai lámpás tizenhárom év alatt 707-re, 1815-ben pedig 860-ra szapo-

rodott fel. Ezeket tizenket
lámpagyújtó gondozta. Lám-
pák voltak a Belvárosban, a
Lipótvárosban csak a mai
Szabadság-térig, a Terézvá-
rosban a Kildy-utca, a Három
dab-utca a Károly-körút
kapott lámpákat. Ezenkívül
lámpák égtek a Vámház-kör-
úton — akkor Mészáros ut-
cán — is.

Ezekben a kanócos mécse-
sekben repceolaj égett és
előbb három, később négy-
sarkú, üvegablakos szekrény-
kébe voltak zárva a mécse-
sek. A lámpákat vagy egy-
szerűen a falba erősítették,
vagy oszlopokra állították.

A lakosság általában, Pes-
ten is, Bécsben is, igen el volt
ragadtatva ettől a világítástól
és az egykori leírások csupa
magasztalás, amit lámpáikról
írnak. Igaz, hogy a lámpák
égetje is folyton tökéletesedik.

*felfedezik a lámpaüveget is,
ami szintén előnyére vált a
lámpák fényerejének.*

Közben aztán híre érkezett
a gáz feltalálásának, sőt 1816-
ban Tehel, a Nemzeti Múzeum
gondnoka maga is előállít
világítógázt és azt még abban
az évben világítás céljaira
használja a Múzeumban. Pár
év múlva már vállalatok ala-
kulnak a külföldön az utcák-
nak gázzal való világítására,
s az egyik Pestnek is tesz
ilyen ajánlatot, amit azonban
a város természetesen nem
fogad el. 1826-ban Pesten
még csak egyetlen házban,
Kappel bankár bálványutcai
házán ég gázlámpa. A gázvi-
lágítás Széchenyi érdeklődé-
sét is felkelti, de itthon is
éppen annyi az ellenzője
mint külföldön.

Amikor például Londonban
szóbakerült a gázvilágítás, a
világhírű angol regényíró,
Walter Scott, mérges rüpi-
tában „ragályt terjesztő uji-
tásnak“ nevezte a gázt, sőt a

nagy angol költő, Byron is
ellenle volt.

Kölnben pedig a már akkor
igen elterjedt és komoly
Kölnische Zeitung egészen
mulatságosan érvelt a gáz el-
len.

Azt írta, hogy Isten sötétsé-
nek teremtette az éjszakát,
ami ellen nem szabad fellá-
zadnunk, tehát nem szabad
beleavatkoznunk a természet
rendjébe azzal, hogy az éjsza-
kát nappallá változtassuk.

Nem szabad a gázvilágításról
gondolnunk azért sem, mert
ezzel kellemesebbé válik majd
az utcán való tartózkodás,
ami sok náthának, rekedtsé-
nek, meghülésnek lenne az
okozója s aztán — egészen
furcsán — azt írja, hogy a
világosság a bűnözőket me-
részebbekké teszi majd. Azt
mondja: a nyilvános ünne-
pésegeknek az a céljuk, hogy a
nemzeti érzést emeljék, erre
pedig a kivilágítások a legal-
kalmasabbak. Ennek hatására
azonban csökkentené az, ha
minden éjszaka kivilágítás
lenne. — Tehát a hazafias,
jó németek a világosságot
nemzeti érzés okából ellenez-
ték!

Nálunk csak 1848-ban kez-
dett égni a gáz a Nemzeti
Színházban, a Pilvar-kávé-
házban, meg egy-két nagy-
kereskedő boltjában.

A gázgyár 1856-ban épült
fel a kerepesiúti temető mel-
lett és az első gázlámpák a
városban még ugyanez év ka-
rácsony éjszakáján gyúltak
ki, az első villanykörték pe-
dig 1878-ban.

Még sok év telt el, amíg
Pest utcáin a vilanyfény lett
fokozatosan az úr. Most aztán
200 évet hátráltunk az idő-
ben, ismét sötétség borul Bu-
dapestre, a változás csak anny-
nyi, hogy az egykori „lámpás-
gyerekeket“ nem lehet látni.